

გიგ ეკონომიკა და საგადასახდო დაბეგვრის პრობლემები

ნინო გრიგოლაია

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

ალტე უნივერსიტეტი

თანამედროვე შრომის ბაზარზე გამოვლენილია ორი ტენდენცია. პირველი ტენდენცია - შრომით უნარებზე მოთხოვნის ცვლილებაა. საბაზისო წიგნიერება, ფიზიკური შრომა და დიპლომები დასაქმების და შემოსავლების მიღების სულ უფრო ნაკლებ შესაძლებლობას იძლევა. მეორე ტენდენციაა - ციფრული პლატფორმებით (აპლიკაციებით) მოქმედი ბიზნესი - გიგ ეკონომიკა, რომელიც ზრდის შემოსავლების დიფერენციაციას, რაც აუცილებლად წარმოქმნის საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრის ადაპტაციის საჭიროებას.

შემუშავებულია დასკვნა, რომ საგადასახდო სისტემები ისე უნდა რეფორმირდეს, რომ არ მოხდეს თვითდასაქმებულების ზედმეტად სტიმულირება გადასახადებისგან თავის აცილების კუთხით, რადგან ეს საფრთხეს უქმნის ბიუჯეტის შემოსავლებსა და მოსახლეობის სოციალურ დაცვას.

გამოყენებული იქნა შედარებითი და სტატისტიკური ანალიზის მეთოდები. კვლევის ემპირიულ ბაზას წარმოადგენდა მონაცემები სარეიტინგო და ანალიტიკური სააგენტოებიდან, სტატისტიკური მონაცემები OECD-დან, Eurofund-დან და Eurostat-იდან.

საკანძო სიტყვები: გიგ ეკონომიკა; ციფრული პლატფორმა; ონლაინ ფრილანსინგი; აუტსორსინგი.

თანამედროვე სამყაროში შრომის ბაზრის ცვლილება გამოწვეულია სხვადასხვა მიზეზით და გამოიხატება, უპირველეს ყოვლისა, არასტანდარტული დასაქმების ფორმების რაოდენობის ზრდაში. ტექნოლოგიურმა ცვლილებებმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა დასაქმების სტრუქტურასა და ხელფასებზე ბოლო ათწლეულების განმავლობაში (Goos & Manning, 2007). მოთხოვნა ტრადიციულ, რუტინულ სამუშაოებთან დაკავშირებულ პროფესიებზე მცირდება, რაც ერთი მხრივ გამოწვეულია შესაბამისი განათლების მქონე პირთა რაოდენობის ზრდით და მეორე მხრივ, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვითა და დასაქმების ახალი ფორმების გაჩენით (Salvatori, 2018). იქნება თუ არა მიმდინარე ცვლილებები, მომგებიანი (სამუშაო ძალის მოქნილობისა და ადაპტირების გაზრდით) თუ საზიანო (ავტომატიზაციის, გლობალიზაციის, შრომის ბაზრის დერეგულირებისა და მსხვილი დამსაქმებლების მზარდი ძალაუფლების შედეგად, სამუშაოს ძალის ხარისხის შემცირებით)?

შრომის ბაზრის ცვლილებები აჩენს არსებით კითხვებს გადასახადებთან დაკავშირებით. დღევანდელ შრომის ბაზარზე, იზრდება მუშაკთა წილი, რომლებიც იღებენ შემოსავალს ტრადიციული თანამშრომელი-დამსაქმებელი ურთიერთობის მიღმა და არსებობს შემფოთება, რომ ეს ზრდა მოტივირებულია საგადასახდო სისტემებში ჩაშენებული, გადასახადებისგან თავის აცილების სტიმულებით. სხვადასხვა ტიპის დასაქმების დაბეგვრის განსხვავებამ შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიოს შრომის ბაზარზე და ჩნდება კითხვა: როგორ უნდა მოერგოს საგადასახდო სისტემა არასტანდარტული სამუშაოების გაფართოებას?

შესაძლებელია გამოვყოთ რამდენიმე გლობალური ტენდენცია, რომელიც გავლენას ახდენს შრომის ბაზარზე არსებულ მდგომარეობაზე და რომლის შესაბამისადაც უნდა მოხდეს ადეკვატური ცვლილებები დაბეგვრის სისტემაში, განსაკუთრებით საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრაში.

პირველი ტენდენცია - შრომით უნარებზე მოთხოვნის ცვლილებაა. საბაზისო წიგნიერება, ფიზიკური შრომა და დიპლომები სულ უფრო ნაკლებ შესაძლებლობას იძლევა დასაქმების და შემოსავლების მიღების. შრომით უნარებზე მოთხოვნის ცვლილება ეხება მილიონობით ადამიანს და იმისათვის, რომ წარმატებას მივაღწიოთ შრომის ციფრულ სამყაროში აუცილებელია შესაბამისი შემცვნებითი უნარები, მათ შორის ციფრული, სოციალურ-ემოციური, პროფესიული, ასევე მოტივაცია გაუმკლავდნენ ცვლილებებს და დაეუფლონ ახალ შრომით უნარებს, როგორც სამუშაო ადგილზე, ასევე, მის გარეთ.

ზემოთ ხსენებული უნარების ჩამოყალიბებისათვის აუცილებელია მყარი საფუძველი ადამიანურ კაპიტალში და სწავლება მთელი სიცოცხლის მანძილზე. ამ მიზნებისათვის მიზანშეწონილია ზრდასრულთა განათლების შესაძლებლობების გაფართოება, ინფრასტრუქტურაში ინვესტირება და სოციალური დაცვის უზრუნველყოფა. შესაბამისად, საჭიროა დაფინანსების წყაროები, მათ შორის, კარგად ორგანიზებული როგორც პირდაპირი, ასევე, არაპირდაპირი საგადასახადო ადმინისტრირება, სუბსიდირების სისტემის რეფორმირება და საერთაშორისო კომპანიების მიერ გადასახადებისგან თავის არიდების შემცირება.

შრომითი უნარებზე მოთხოვნის ცვლილება მოითხოვს საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრის ნაწილში უფრო მოქნილ მიდგომას, შესაძლოა გამოქვეითების დიფერენცირება ციფრულ პროფესიებში მომზადების გაზრდილი ხარჯების დაფინანსების მიზნით.

მეორე ტენდენციაა - ციფრული პლატფორმებით (აპლიკაციებით) მოქმედი ბიზნესი - გიგ ეკონომიკა. საიტებისა და აპლიკაციების ფართო სპექტრი ამცირებს ხარჯებს და ხელს უწყობს დასაქმების სტრუქტურის ცვლილებას. რთულია დიჯიტალიზაციის გავლენის გამოყოფა დასაქმების დინამიკაზე მოქმედი სხვა ფაქტორებისაგან, მაგალითად, როგორიცაა ზოგადი ეკონომიკური ვარდნა ან წარმოების საზღვარგარეთ გადატანა. თუმცა ზოგიერთი გავლენა აშკარაა.

McKinsey Global Institute-ის ანგარიში აშშ-ს შრომის ბაზარზე მიუთითებს, რომ რეცესიიდან გამოსვლას თან ახლდა ნაკლები სამუშაო ადგილის შექმნა. ეკონომიკური კრიზისის დროს მსხვილი კომპანიები ცდილობენ გაზარდონ პროდუქტიულობა არა გამომუშავების გაზრდით ან ინოვაციების დანერგვით, არამედ დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირებით. ქარხნების ავტომატიზაცია გახდა მუდმივი პროცესი და ეკონომიკური შენელების ან რეცესიის პერიოდში სამუშაო ადგილები რისკის ქვეშ იმყოფება. გარდა ამისა, ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა იწვევს ნახევრად კვალიფიციური მუშაკების რაოდენობის შემცირებას. რობოტები ცვლიან მუშებს კონვეიერებზე და საინფორმაციო სისტემები იწყებენ ოპერაციების შესრულებას, რომლებსაც ადრე ასრულებდნენ ბუღალტრები, ოფისმენეჯერები და სხვა ოფისის თანამშრომლები. ისინი შეიცვლებიან დაბალანაზღაურებადი (იმ შემთხვევაში, როდესაც ავტომატიზაცია არ არის ეკონომიკურად მომგებიანი) და მაღალანაზღაურებადი (იმ შემთხვევებში, როდესაც საჭიროა ციფრული ინსტრუმენტების შექმნისა და გამოყენების უნარები) მუშაკებით. სავარაუდო შედეგები იქნება მოსახლეობის დიფერენციაცია შემოსავლის დონის მიხედვით, უმუშევრობის ზრდა, ასევე, დასაქმების შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე რეგიონებში ადამიანთა შემოსავლისა და ცხოვრების დონის შემცირება.

ამრიგად, დიჯიტალიზაცია აჩქარებს მზარდ უფსკრულს დაბალ და მაღალანაზღაურებად თანამშრომლებს შორის. ციფრული კომპანიები ხელფასების ყველაზე დიდ ზრდას აჩვენებენ, მაგრამ სამუშაო ადგილების რაოდენობის მიხედვით მათი წილი ეკონომიკის მთლიან სტრუქტურაში მცირეა. ამიტომ, შემოსავლების დიფერენციაცია აუცილებლად გამოიწვევს პროგრესული დაბეგვრის საკითხის აქტუალიზაციას. ბოლო კვლევების ფონზე, პროგრესულმა დაბეგვრამ შეიძლება გარკვე-

ულ პირობებში ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ ზრდასა და დასაქმებას როგორც მოკლე, ისე გრძელვადიან პერიოდში.

დასაქმების ზოგიერთი ახალი ფორმა ტრადიციული დასაქმების მოდიფიკაციაა დაქირავებული-დამქირავებელის ურთიერთობაში, რომლის დროსაც დამსაქმებელი ხელფასის გადახდისას გამოქვითავს საშემოსავლო გადასახადს (მუშაკთა გაზიარება, სამუშაო ადგილების დაყოფა, დროებითი მართვა, დისტანციური მუშაობა IT ტექნოლოგიებზე დაყრდნობით), არ საჭიროებს საგადასახადო ადმინისტრირების კორექტირებას.

სხვა ფორმები - ციფრული პლატფორმის მუშაობა (გიგ ეკონომიკა) შეიძლება ჩაითვალოს აუტოსორსინგის ევოლუციად. აუტოსორსინგმა გავრცელება დაიწყო 90-იანი წლებიდან, როცა დასაქმებულებსა და დამსაქმებლებს შორის გაჩდა შუამავალი კერძო დასაქმების სააგენტოების სახით. კომპანიები სულ უფრო ხშირად მიმართავენ სპეციალიზებულ ქოლ ცენტრებს, მონაცემთა დამუშავების ცენტრებს, კომპანიებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ბუღალტრულ და მარკეტინგულ მომსახურებას და ა.შ. შემდეგ ციფრულმა ტექნოლოგიებმა ჩაანაცვლეს შუამავალი დასაქმების სააგენტოები და ახლა სერვისის მიმწოდებლის ძებნა ხორციელდება აპლიკაციების გამოყენებით. უმეტეს შემთხვევაში, თანამშრომელი ითვლება თვითდასაქმებულად ან შტატგარეშედ დასაქმებულად (ფრილანსერები). ხშირ შემთხვევაში ასეთი თვითდასაქმება არსებითად ფიქტიურია, ფაქტობრივად, ის წარმოადგენს შრომით ურთიერთობას (Gromov, 2021) და გამოიყენება კომპანიების მიერ შრომითი ხარჯების შესამცირებლად.

ციფრული პლატფორმების ყველაზე ცნობილი მაგალითებია ტაქსისა და საკვების მიწოდების სერვისები. საყოფაცხოვრებო მომსახურებებთან დაკავშირებული პლატფორმები, კერძოდ დასუფთავება, მოვლა ან მებაღეობა. ახალი პლატფორმებია მედიკამენტების და ამანათების მიწოდება, პროფესიული, კრეატიული, მულტიმედიური, ტექნოლოგიური, წერის და თარგმანის მომსახურება, გაყიდვებისა და მარკეტინგის მხარდაჭერა.

ციფრული პლატფორმების მუშაობა მხოლოდ ნაწილობრივად დაკავშირებული ციფრულ ეკონომიკასთან, ისინი ძირითადად არიან მიკრომენარმეები და როგორც წესი, ეს არის ძალიან დაბალ ანაზღაურებადი სამუშაო, რომელიც მოითხოვს დაბალ კვალიფიკაციას: კერძოდ, სოციალური ქსელებში კონტენტის მოდერნიზაციას, პროდუქტების ონლაინ კატალოგიების შექმნას, YouTube-ზე ვიდეო მასალების განთავსებას და ა.შ.

ონლაინ ფრილანსინგი, სადაც გამოცდილი თვითდასაქმებულები – მთარგმნელები, ბუღალტრები და სხვები პოულობენ ახალი კლიენტებს, ადგენენ საკუთარი წესებსა და პირობებს. უმრავლესობა სამუშაოს მაძიებლებისა ციფრული პლატფორმების საშუალებით (ყოველ შემთხვევაში განვითარებად ქვეყნებში) მასობრივი პროფესიის ადამიანები არიან, ლურჯი საყელოს მუშაკები (მძღოლები, კურიერები, დამლაგებლები, ტექნიკური მუშები) და ნაცრისფერი საყელოს მუშაკები (დამრიგებლები, ფიტნეს ტრენერები და კონსულტანტები, ექთნები და ძიძები).

რაც შეეხება ციფრული პლატფორმების დაბეგვრას, მაგალითად, ბელგიის მთავრობამ შემოიღო ხელსაყრელი საგადასახადო რეჟიმი სამუშაო პლატფორმებისთვის, მაგრამ ეს გადანყვეტილება საკონსტიტუციო სასამართლომ გააუქმა, რადგან ეწინააღმდეგებოდა თანასწორობისა და არადისკრიმინაციის პრინციპს. ესტონეთმა Uber-ის მძღოლებისთვის გამარტივებული საგადასახადო პროცედურები შემოიღო. შვედეთში Uber-ის ზრდამ გამოიწვია ტაქსის წესების გადახედვა, მათ შორის დაბეგვრის ჩათვლით. საფრანგეთში სპეციალური მოთხოვნები შემოიღეს ნაცრისფერი საყელოს მუშებისთვის (პედაგოგები, ფიტნეს ტრენერები და კონსულტანტები, ექთნები და ძიძები). დაწყებულია მთელი რიგი სამართლებრივი პროცესები პლატფორმის მუშაკების დასაქმების სტა-

ტუისის ან პლატფორმების ინდუსტრიული კუთვნილების დასადგენად მთელ ევროპაში. სასამართლოები ამ საქმეებზე იღებენ განსხვავებულ გადაწყვეტილებებს, თითოეული საქმის სპეციფიკური მახასიათებლებისა და ეროვნული ჩარჩოს გათვალისწინებით. ბევრი ბოლო გადაწყვეტილება (2020 წლის შუა რიცხვებიდან) პლატფორმის მუშაკებს თანამშრომლებად აცხადებენ.

გადასახადებთან გამკლავება რთული ამოცანაა პლატფორმის მუშაკებისთვის, რომელთაგან ბევრი ახალგაზრდაა, გამოუცდელია ფინანსებში და მხოლოდ ნახევარ განაკვეთზე მუშაობს პლატფორმის კომპანიებში. მათ ხშირად არ იციან, რომ საგადასახადო კანონმდებლობა მათ განიხილავს, როგორც ბიზნესის მფლობელებს ან თვითდასაქმებულებს, არ ესმით, რომ მათ უნდა გამოთვალონ და გადაიხადონ გადასახადები, ან რომ ექვემდებარებიან თვითდასაქმების გადასახადებს. ეს უცოდინრობა გასაგებია, რადგან ადამიანებს, რომლებიც ადრე მხოლოდ ხელფასს იღებდნენ, არ აქვთ გამოცდილება საგადასახადო სისტემაში.

მაგრამ ტექნოლოგიების მიღწევებმა და პლატფორმის ეკონომიკის განვითარებამ გაუადვილა პლატფორმის მუშაკებს იმ ვალდებულებების შესრულება, რაც ადრე შეუძლებელი იყო ტრადიციული მცირე ბიზნესისთვის. პლატფორმის კომპანიებმა მილიონობით ადამიანს საშუალება მისცეს გახდნენ ბიზნესის მფლობელები ბიზნესის დასაწყებად მცირე ან არანაირი ხარჯებით. ამან საშუალება მისცა უფრო მეტ ადამიანს, ვიდრე ოდესმე, შეესრულებინათ დამატებითი სამუშაო, ხშირად ნახევარ განაკვეთზე. გარდა ამისა, ტექნოლოგიის მიღწევებმა შეცვალა ბიზნესის მფლობელების გზა მიიღონ და განახორციელონ გადახდები, აკონტროლონ შემოსავლები და ხარჯები.

შედეგად, მცირე ბიზნესისთვის „ძველი“ საგადასახადო რეჟიმი აღარ არის გონივრული მოდელი. მეცნიერები გვთავაზობენ თავიანთ ვარიანტებს მზარდი ციფრული ეკონომიკის მუშაკებისთვის გადასახადების შეცვლისთვის. პირველი, ონლაინ პლატფორმების მიერ გადასახადის დაკავება ამ პლატფორმებთან მომუშავე ფიზიკური პირების მიერ მიღებული შემოსავლიდან. ამ შემთხვევაში, პლატფორმის კომპანიები, ტრადიციული დამსაქმებლების მსგავსად, აკავებენ პლატფორმის მუშაკების მთლიანი შემოსავლის ფიქსირებულ პროცენტს, რათა დაფარონ თავიანთი თვითდასაქმებული და საშემოსავლო გადასახადის ვალდებულებები. მეორეც, შემოთავაზებულია ასეთ პირებს მიეცეს სტანდარტული გამოქვითვა, რომლითაც მენარმეებს შეუძლიათ გამოიყენონ. ჩვეულებრივი სტანდარტული გამოქვითვის მსგავსად, ეს გამოქვითვა არჩევითი იქნება და გადასახადის გადამხდელს შეუძლია უარი თქვას მასზე, თუ ფაქტობრივი ხარჯები მას აღემატება. ასეთი გამარტივებული საგადასახადო რეჟიმი ხელს შეუწყობს კანონთან შესაბამისობის გაუმჯობესებას, ასევე გაზრდის ეფექტიანობას საგადასახადო დაცვასთან დაკავშირებული დროის, ხარჯებისა და შფოთვის შემცირებით (Thomas, 2017).

ამრიგად, შრომითი უნარებზე მოთხოვნას აქვს სტაბილური ცვლილების ტენდენცია. ეს განპირობებულია მიმდინარე ტექნოლოგიური ცვლილებებით, რამაც გამოიწვია შრომის ბაზარზე ახალი გლობალური ტენდენციების გაჩენა. შემოსავლების განაწილების უთანაბრობის ზრდა აქტუალურს ხდის საშემოსავლო გადასახადის პროგრესული დაბეგვრის შემოღების საკითხს. დასაქმების ახალი ფორმების გაჩენა, როგორიცაა ციფრულ პლატფორმაზე მუშაობა მოითხოვს მათ საგადასახადო რეგულირებას. ფირმებს შეუძლიათ ფულის დაზოგვა იმ მუშაკების დაქირავებით, რომლებიც ირჩევენ დასაქმების არასტანდარტულ ფორმებს. თუმცა, ამან შეიძლება საფრთხე შეუქმნას როგორც ბიუჯეტს, ასევე დასაქმებულთა სოციალურ დაცვას. საგადასახადო და შეღავათების სისტემები ისე უნდა რეფორმირდეს, რომ არ მოხდეს თვითდასაქმებულების დასაქმება მხოლოდ გადასახადების დაზოგვის მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Goos M, Manning A. (2007) Lousy and Lovely Jobs: the Rising Polarization of Work in Britain, The Review of Economics and Statistics.
2. Salvatori A. (2018) The Anatomy of Job Polarisation in the UK / A. Salvatori // Journal for Labour Market Research. — 2018. — Vol. 52, № 8. — URL: <https://doi.org/10.1186/s12651-018-0242-z>.
3. Thomas K.D. (2017) Taxing the Gig Economy / K.D. Thomas // University of Pennsylvania Law Review.
4. Gromov V.V. (2021) Introduction of the Personal Tax-free Allowance in Russia and its Budget Implications / V.V. Gro-mov // Journal of Tax Reform.

The Gig Economy and the Problems of Wage Taxation

Nino Grigolaia
Professor
Alte University

SUMMARY

Two trends can be seen in the modern labor market. The first trend is the change in demand for work skills. Basic reading and writing skills, physical labor and diplomas offer fewer and fewer employment and income opportunities. The second trend is – companies working with digital platforms (applications) – gig economy, which increases the differentiation of incomes, which inevitably increases the need to adjust taxation to income tax.

It concludes that tax systems should be reformed so that the self-employed are not over-incentivized by tax evasion, as this endangers household revenues and the social security of the population.

Comparative and statistical analysis methods were used. Data from rating and analysis agencies as well as statistical data from OECD, Eurofund and Eurostat formed the empirical basis of the research.

Keywords: *gig economy; digital platform; Online Freelance; outsourcing.*